

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

WOJCIECH SZCZOTKA
ORCID: 0000-0001-5553-5174
wojciech.szczotka@umcs.pl

Ograniczenia ochrony dóbr osobistych w warunkach stanów nadzwyczajnych wprowadzanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

---

Restrictions on the Protection of Personal Interests in the Conditions of Extraordinary Measures Introduced on the Territory of the Republic of Poland

WPROWADZENIE

W drugiej połowie 2021 r. tematem, który nie schodził z nagłówek polskich gazet, a także zdominował serwisy informacyjne, był trwający na granicy polsko-białoruskiej kryzys migracyjny. Okazał się on na tyle poważny, że w dniu 31 sierpnia 2021 r. Rada Ministrów złożyła do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wniosek o wprowadzenie na części terytorium RP przy granicy z Białorusią na okres 30 dni stanu wyjątkowego z powodu zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego¹. W konsekwencji w dniu 2 września 2021 r. Prezydent RP podpisał rozporządzenie wprowadzające stan wyjątkowy, które jeszcze tego samego dnia zostało opublikowane w Dzienniku Ustaw i weszło w życie². Ponadto

---

¹ Na temat wspomnianego wniosku Rady Ministrów zob. szerzej: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, *Uchwała o skierowaniu do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wniosku o przedłużenie stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego*, 28.09.2021, <https://www.gov.pl/web/premier/uchwala-o-skierowaniu-do-prezydenta-rzeczypospolitej-polskiej-wniosku-o-przedluzenie-stanu-wyjatkowego-na-obszarze-czesci-województwa-podlaskiego-oraz-czesci-województwa-lubelskiego> (dostęp: 28.04.2022).

² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 września 2021 r. w sprawie wprowadzenia stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego (Dz.U. 2021, poz. 1612). Rozporządzenie to zawiera cztery paragrafy (w tym w § 2 wymienia formy ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela, które zostały

rozporządzeniem Prezydenta RP z dnia 1 października 2021 r.³ stan wyjątkowy, na takim samym obszarze i na tożsamyh zasadach, na jakich obowiązywał uprzednio, został przedłużony na okres kolejnych 60 dni, a zatem łącznie trwał od 2 września 2021 r. do 30 listopada 2021 r. Ustanowiony powyższymi rozporządzeniami stan wyjątkowy był pierwszym stanem nadzwyczajnym⁴, który obowiązywał na terytorium RP od czasu wejścia w życie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁵ W związku z tym w przestrzeni publicznej pojawiały się liczne pytania dotyczące skutków, jakie powodowało jego wprowadzenie. W szczególności dotyczyły one kwestii dopuszczalności ustanawiania ograniczeń praw i wolności przysługujących osobom, które przebywają na obszarze objętym stanem nadzwyczajnym. Szeroko dyskutowane było np. wprowadzenie całkowitego zakazu wjazdu dla dziennikarzy do strefy objętej stanem wyjątkowym⁶.

Podjęte w niniejszym opracowaniu zagadnienie, dotyczące ograniczeń ochrony dóbr osobistych w warunkach stanów nadzwyczajnych wprowadzanych na

---

wprowadzone podczas stanu wyjątkowego). Integralną częścią przedmiotowego rozporządzenia jest załącznik, który zawiera wykaz 115 gmin z województwa podlaskiego oraz 6 gmin z województwa lubelskiego, na których obowiązywał stan wyjątkowy.

³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 października 2021 r. w sprawie przedłużenia stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego (Dz.U. 2021, poz. 1788). W § 2 pkt 1 tego rozporządzenia utrzymano w niezmienionym zakresie rodzaje ograniczeń wolności praw człowieka i obywatela wprowadzone na mocy § 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 września 2021 r.

⁴ S. Trociuk, *Stan wyjątkowy przy granicy z Białorusią – konsekwencje prawne*, LEX/el. 2021.

⁵ Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, ze zm., dalej: Konstytucja RP.

⁶ W § 2 pkt 4 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 września 2021 r. ustanowiony został zakaz przebywania w ustalonym czasie w oznaczonych miejscach, obiektach i obszarach położonych na obszarze objętym stanem wyjątkowym. W § 1 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2 września 2021 r. w sprawie ograniczeń wolności i praw w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego (Dz.U. 2021, poz. 1613) sprecyzowano, że zakaz przebywania obejmuje cały obszar objęty stanem wyjątkowym oraz obowiązuje całą dobę, z włączeniami dla osób, które enumeratywnie wymieniono w § 2 tego rozporządzenia. Co istotne, żadne z nich nie dotyczyło dziennikarzy. Ponadto w § 1 pkt 1 ust. 5 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2 września 2021 r. ustanowiony został całkowity zakaz – już bez żadnych wyjątków – utrwalania za pomocą środków technicznych wyglądu lub innych cech miejsc, obiektów lub obszarów obejmujących infrastrukturę graniczną, również w przypadku, gdy miejsca te, obiekty lub obszary stanowią tło dla wizerunku funkcjonariusza Straży Granicznej lub Policji oraz żołnierza Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Sąd Najwyższy uznał jednak rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 września 2021 r. za sprzeczne z zasadą proporcjonalności w zakresie, w jakim wprowadza nieograniczony co do obszaru i czasu zakaz przebywania na obszarze objętym stanem wyjątkowym oraz nie przewiduje możliwości przebywania na tym obszarze dziennikarzy w związku z wykonywaniem zawodu (zob. szerzej: wyrok SN z dnia 18 stycznia 2022 r., I KK 171/21, Legalis nr 2651169). Oznacza to, że Rada Ministrów nie mogła – poprzez wprowadzenie obowiązującego całą dobę powszechnego zakazu przebywania na obszarze objętym stanem wyjątkowym – wyłączyć korzystania przez dziennikarzy z konstytucyjnej wolności pozyskiwania informacji na terenie objętym stanem wyjątkowym.

terytorium RP, znajduje się na pograniczu dwóch podsystemów prawa: publicznego oraz prywatnego. Z jednej strony bowiem ogłaszanie stanów nadzwyczajnych ma służyć przede wszystkim ochronie interesu publicznego, a więc społeczeństwa, a nie poszczególnych jednostek. Przepisy prawne regulujące stany nadzwyczajne, którymi są – zgodnie z art. 228 ust. 1 Konstytucji RP – stan wojenny, stan wyjątkowy i stan klęski żywiołowej, są więc zaliczane do części systemu prawa określanego jako prawo publiczne. Charakteryzuje je ukształtowanie stosunków prawnych na zasadzie braku równorzędności stron, w których podmiot wyposażony w tzw. *imperium* ma prawo do władczego wpływania na sytuację prawną innych, podporządkowanych mu podmiotów⁷, w tym również poprzez jednostronne wprowadzanie różnego rodzaju ograniczeń praw jednostki.

Z drugiej strony ochrona dóbr osobistych jest domeną prawa prywatnego, która uregulowana została w przepisach Kodeksu cywilnego⁸. Dobra osobiste są definiowane jako uznane przez prawo i aprobowane przez daną społeczność indywidualne, niematerialne, niemajątkowe wartości, nierozzerwalnie związane z jednostką ludzką. Przysługują one w takim samym zakresie każdemu człowiekowi niezależnie od jego stanu psychicznego, fizycznego czy stopnia wrażliwości, od urodzenia aż do śmierci⁹. W art. 23 k.c. zostały wymienione przykładowe dobra osobiste przysługujące osobom fizycznym¹⁰, takie jak: zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska¹¹. W razie bezprawnego zagrożenia lub naruszenia powyższych

⁷ Zob. szerzej: A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2018, s. 21–22.

⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1509, ze zm.), dalej: k.c.

⁹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2019, s. 163; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *op. cit.*, s. 216; uchwała SN z dnia 27 marca 2018 r., III CZP 36/17, OSNC 2018, nr 11, poz. 103.

¹⁰ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *op. cit.*, s. 217.

¹¹ Ponadto inne niż Kodeks cywilny akty normatywne wprost w swej treści mogą wskazywać istnienie innych dóbr osobistych (zob. szerzej: E. Dobrodziej, *Ochrona dóbr osobistych. Aspekty prawne i praktyczne*, Bydgoszcz 2003, s. 12 i n.). Istnienie pozakodeksowych dóbr osobistych może zostać ustalone również w procesie tzw. odkrywania dóbr osobistych (zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *op. cit.*, s. 257). Chodzi tu o sytuacje, w których doktryna lub judykatura na podstawie analizy konkretnych regulacji prawnych czy obserwacji życia społecznego uznaje, że pojawiła się nowa wartość niemajątkowa człowieka, której należy przyznać ochronę cywilnoprawną. Zob. np. wyrok z dnia 12 lipca 1968 r. (I CR 252/68, OSNC 1970, nr 1, poz. 18), w którym Sąd Najwyższy wskazał na istnienie dobra osobistego w postaci kultu pamięci zmarłych, powołując się na art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. 1959, nr 11, poz. 62), mimo że wartość ta nie została wskazana wprost jako dobro osobiste w Kodeksie cywilnym ani w innym akcie prawnym. Przepis art. 10 ust. 1 wskazanej ustawy w swej treści wskazuje wyłącznie na krąg osób uprawnionych do pochowania zwłok ludzkich osoby zmarłej. Przykładem dobra osobistego „odkrytego” na podstawie obserwacji życia społecznego, bez oparcia się na konkretnych

wartości ich podmioty mogą skorzystać ze środków ochronnych – uregulowanych zarówno w Kodeksie cywilnym (art. 24 i 448 k.c.), jak i w innych aktach prawnych (tzw. środki pozakodeksowe)¹².

Jak wskazuje się w doktrynie prawa cywilnego, jedną z okoliczności, która wyłącza bezprawność dokonanego zagrożenia lub naruszenia dobra osobistego, jest działanie w ramach porządku prawnego, czyli sytuacja, gdy norma prawna upoważnia działającego do ingerencji w sferę cudzych dóbr osobistych¹³. Przedmiotem rozważań podjętych w niniejszym opanowaniu jest zatem ustalenie, czy aktualnie obowiązujące przepisy prawne z zakresu prawa publicznego normujące stany nadzwyczajne mogą stanowić podstawę do wyłączenia, w określonych przypadkach, bezprawności zagrożenia lub naruszenia dóbr osobistych i w rezultacie pozbawić ich podmioty możliwości skutecznego występowania ze wspomnianymi już środkami ochrony tych dóbr.

Należy zauważyć, że w aktach prawnych regulujących stany nadzwyczajne nie ma bezpośrednich odesłań do dóbr osobistych ani do praw osobistych (czyli praw chroniących te dobra¹⁴), gdyż posłużono się w nich konstytucyjną kategorią praw i wolności człowieka i obywatela¹⁵. Dotyczy to zarówno przepisów rozdziału XI Konstytucji RP zatytułowanego „Stany nadzwyczajne”, jak i ustaw normujących stan wojenny, stan wyjątkowy i stan klęski żywiołowej¹⁶. Zgodnie z art. 228 ust. 3 Konstytucji RP zasady działania organów władzy publicznej oraz zakres, w jakim mogą zostać ograniczone wolności i prawa człowieka i obywatela w czasie poszczególnych stanów nadzwyczajnych, określa ustawa. W konsekwencji w ustawach tych zawarte zostały tożsamo zatytułowane rozdziały, tj. „Zakres

---

przepisach, jest np. poczucie przynależności narodowej i związana z tym duma (zob. wyrok SA w Białymstoku z dnia 10 września 2015 r., I ACa 403/15, Legalis nr 1352336).

¹² Na temat kodeksowych i pozakodeksowych środków ochrony dóbr osobistych zob. np. Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 184–188; J. Panowicz-Lipska, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, Legalis 2021, art. 24, Nb 14–20; M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Legalis 2020, art. 24, Nb 18–30. Ponadto przepisy szczególne mogą przewidywać dodatkowe przesłanki ochrony dóbr osobistych poza wskazaną bezprawnością oraz faktem zagrożenia lub naruszenia istniejącego dobra osobistego. W przypadku roszczeń majątkowych z art. 24 § 2 i art. 448 k.c. jest to np. wina naruszciciela oraz odpowiednio szkody majątkowej i niemajątkowej.

¹³ Zob. np. J. Panowicz-Lipska, *op. cit.*, art. 23, Nb 27; M. Pazdan, *op. cit.*, art. 24, Nb 12–13.

¹⁴ Zob. np. J. Panowicz-Lipska, *op. cit.*, art. 23, Nb 27; P. Sobolewski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis 2019, art. 23, Nb 11.

¹⁵ Zob. W. Zakrzewski, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, red. W. Skrzydło, Lublin 2010, s. 150–155.

¹⁶ Są to kolejno: ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. 2017, poz. 1932), dalej: u.s.woj.; ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (t.j. Dz.U. 2017, poz. 1928, ze zm.), dalej: u.s.w.; ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (t.j. Dz.U. 2017, poz. 1897, ze zm.), dalej: u.s.k.

ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela”. W ustawie o stanie wojennym jest to rozdział 4 (art. 18–30), w ustawie o stanie wyjątkowym – rozdział 3 (art. 15–22), a w ustawie o stanie klęski żywiołowej – rozdział 3 (art. 20–26). Przepisy te przewidują w swej treści rodzaje, tryb i sposoby stosowania ograniczeń praw i wolności człowieka i obywatela, które mogą zostać ustanowione w rozporządzeniu wprowadzającym konkretny stan nadzwyczajny¹⁷. Pamiętać bowiem należy, że zgodnie z art. 228 ust. 2 Konstytucji RP stan nadzwyczajny – aby obowiązywał zgodnie z prawem – powinien zostać wprowadzony na podstawie ustawy, w drodze rozporządzenia, które podlega dodatkowemu podaniu do publicznej wiadomości¹⁸.

Prima facie zatem na czas obowiązywania stanów nadzwyczajnych nie jest możliwe ustanawianie ograniczeń ochrony dóbr osobistych, lecz wyłącznie limitowanie ochrony wynikającej z konstytucyjnych praw i wolności człowieka i obywatela. Jednakże dokonana w niniejszym opracowaniu analiza porównawcza pojęć praw i wolności człowieka i obywatela oraz praw osobistych pozwala sformułować tezę, że wskazane konstrukcje prawne są ze sobą silnie powiązane. W konsekwencji brak możliwości wprowadzenia wprost podczas stanów nadzwyczajnych ograniczeń ochrony dóbr osobistych nie wyłącza definitywnie dopuszczalności ustanawiania ich w sposób pośredni. W opracowaniu należy więc ustalić, czy ograniczenia ustanawiane w odniesieniu do praw lub wolności człowieka i obywatela mogą powodować jednocześnie wyłączenie bezprawności zagrożenia lub naruszenia dóbr osobistych. W razie udzielenia na te pytania odpowiedzi twierdzącej, kolejnym krokiem będzie dokonanie analizy wyżej wskazanych przepisów zawartych w ustawach regulujących stany nadzwyczajne, dotyczących ograniczeń praw i wolności człowieka i obywatela. Ustalić bowiem należy, które z zawartych w nich ograniczeń praw i wolności człowieka i obywatela mogą zarazem – w razie ich ustanowienia w rozporządzeniu wprowadzającym stan nadzwyczajny – ograniczać ochronę dóbr osobistych.

Metodą badawczą wykorzystaną w niniejszej pracy jest metoda dogmatyczno-prawna. Polega ona na analizie obowiązujących przepisów prawa oraz aktualnych poglądów prezentowanych w doktrynie i w orzecznictwie. W celu ustalenia możliwości wprowadzania ograniczeń ochrony dóbr osobistych podczas stanów nadzwyczajnych omówiono przepisy prawne zawarte w Konstytucji RP, Kodeksie cywilnym, ustawach dotyczących poszczególnych stanów nadzwyczajnych oraz aktach podustawowych, jakimi są rozporządzenia. Podstawową literaturę, zgromadzoną i wykorzystaną w pracy, można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej

¹⁷ K. Prokop, *Stany nadzwyczajne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Białystok 2005, s. 131 i n.

¹⁸ Por. S. Steinborn, [w:] *Konstytucja RP*, t. 2: *Komentarz do art. 87–243*, red. L. Bosek, M. Safjan, Legalis 2016, art. 228, Nb 21.

z nich zaliczają się opracowania z zakresu prawa cywilnego, dotyczące ochrony dóbr osobistych, a do drugiej – publikacje poruszające problematykę stanów nadzwyczajnych oraz praw i wolności człowieka i obywatela. W artykule uwzględnione zostały również poglądy wyrażone w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i sądów powszechnych.

PRAWA I WOLNOŚCI CZŁOWIEKA I OBYWATELA A PRAWA OSOBISTE – ANALIZA PORÓWNAWCZA

Prawa i wolności człowieka i obywatela uregulowane zostały w rozdziale II Konstytucji RP. Jak zauważono w doktrynie, rozdział ten zajmuje w strukturze polskiej ustawy zasadniczej istotne miejsce, gdyż zawarty został bezpośrednio po określeniu ogólnych zasad ustroju Rzeczypospolitej, a zarazem wyprzedza regulacje dotyczące organizacji i struktury aparatu państwowego¹⁹. Wskazany zabieg legislacyjny miał na celu zaakcentowanie wyższości jednostki wobec państwa. Rozdział ten składa się z sześciu nieponumerowanych podrozdziałów zatytułowanych: „Zasady ogólne” (art. 30–37), „Wolności i prawa osobiste” (art. 38–56), „Wolności i prawa polityczne” (art. 57–63), „Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne” (art. 64–76), „Środki ochrony wolności i praw” (art. 77–81) oraz „Obowiązki” (art. 82–86).

Nie powinien budzić wątpliwości zakres podmiotów, którym przysługują prawa i wolności wymienione w rozdziale II Konstytucji RP. Wskazuje na to bowiem sam jego tytuł – „Prawa i wolności człowieka i obywatela”. Rozróżniono tu wolności i prawa, których podmiotem jest każdy człowiek znajdujący się pod jurysdykcją państwa polskiego bez względu na przynależność państwową oraz te, które ze względu na swoją istotę (głównie na ich polityczny charakter) przysługują wyłącznie obywatelom RP²⁰. Omawiane prawa i wolności – niezależnie od tego, czy należą do kategorii praw człowieka czy też do praw obywatelskich – przysługują wymienionym podmiotom bez względu na pozycję społeczną,

¹⁹ Zob. P. Sarniecki, *Systematyka konstytucji*, [w:] *Charakter i struktura norm konstytucji*, red. J. Trzeciński, Warszawa 1997, s. 34.

²⁰ Zob. M. Zubik, *Podmioty konstytucyjnych praw i obowiązków*, „Przegląd Legislacyjny” 2007, nr 2, s. 26 i n. Należy jednak wskazać, że chociaż podstawową grupą podmiotów, którym przysługują konstytucyjne prawa i wolności, są osoby fizyczne, to przepisy zawarte w rozdziale II Konstytucji RP mogą się odnosić również do osób prawnych i innych podmiotów zbiorowych. Możliwość rozciągnięcia zastosowania danego prawa czy wolności poza krąg osób fizycznych zależy od treści i charakteru tego prawa i wolności; oczywiste jest, że pewne z nich mogą przysługiwać tylko osobom fizycznym. Natomiast w aspekcie podmiotowym z kręgu potencjalnych beneficjentów wykluczone są jednostki organizacyjne funkcjonujące w ramach aparatu władzy publicznej, nawet jeżeli posiadają osobowość prawną. Zob. szerzej: L. Garlicki, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Zubik, t. 2, Warszawa 2016, rozdział II.

są niezbywalne i nienaruszalne²¹. Należy zgodzić się również z twierdzeniem, że mają one charakter pierwotny w stosunku do państwa, którego rolą jest wyłącznie pełnienie funkcji gwaranta tych praw²². Teza ta nawiązuje do koncepcji prawno-naturalnych, zgodnie z którymi prawa, o których mowa, mają charakter powszechny i przynależą każdemu człowiekowi bez względu na jakiegokolwiek jego przymioty i cechy, wynikają bowiem „z samego faktu urodzenia się człowiekiem”²³. Podmiotami zobowiązanymi do przestrzegania norm wynikających z przepisów regulujących omawiane prawa i wolności (ich adresatami) są organy (w szerokim znaczeniu) władzy publicznej²⁴. Ich zadaniem, jak wskazuje się w doktrynie, jest stworzenie odpowiednich środków prawnych (instrumentów), które powinny zapewnić ochronę tym wartościom przed naruszeniami²⁵.

Należy zauważyć, że celem uregulowania praw i wolności człowieka i obywatela w ustawie zasadniczej było stworzenie podstaw ochrony praw jednostki dla całego systemu prawa polskiego²⁶. W konsekwencji nie można zakwalifikować przepisów rozdziału II Konstytucji RP ani do podsystemu prawa publicznego, ani do podsystemu prawa prywatnego²⁷ – są one nadrzędne w stosunku do re-

²¹ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2004, s. 446; W. Zakrzewski, *op. cit.*, s. 150.

²² E. Czech, *Osoby fizyczne i osoby prawne jako podmioty publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka*, „Krytyka Prawa” 2020, nr 4, s. 225 i powołana tu literatura.

²³ Por. wyrok TK z dnia 15 listopada 2000 r., P 12/99, OTK 2000, nr 7, poz. 260; wyrok TK z dnia 15 października 2002 r., SK 6/02, OTK-A 2002, nr 5, poz. 65.

²⁴ Na temat pojęcia władzy publicznej zob. szerzej: T. Biernat, *Władze publiczne w demokratycznym państwie prawa. Prawo – instytucje – zasoby*, Kraków 2014, s. 15–17.

²⁵ M. Sajfan, *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, nr 1, s. 227–228.

²⁶ Por. wyrok TK z dnia 12 stycznia 1999 r., P 2/98, OTK 1999, nr 1, poz. 2. W doktrynie pojęcie praw i wolności człowieka i obywatela zbiorczo określa się niekiedy mianem praw człowieka *sensu largo*. Na temat pojęć praw i wolności zob. szerzej: L. Garlicki, *op. cit.*, rozdział II; W. Zakrzewski, *op. cit.*, s. 150–155.

²⁷ W doktrynie prezentowany jest pogląd, zgodnie z którym ochrona konstytucyjnych praw i wolności oparta została na konstrukcji publicznych praw podmiotowych. Jak zauważono, konstrukcja prawa podmiotowego nie jest domeną wyłącznie określonej części regulacji prawnych (a przede wszystkim prawa prywatnego), lecz można o nich mówić na gruncie każdej gałęzi prawa, w tym także prawa publicznego. Publiczne prawa podmiotowe istnieją pomiędzy podmiotami stosunków administracyjnoprawnych, w których z jednej strony występuje organ (reprezentujący władzę publiczną), a z drugiej strony – konkretny obywatel (określany w tym stosunku mianem podmiotu administrowanego). W teorii polskiego prawa administracyjnego przyjęto, że publiczne prawo podmiotowe to taka sytuacja prawna, w której podmiot administrowany może – na podstawie normy prawa administracyjnego (publicznego) – domagać się czegoś od państwa lub może w sposób niekwestionowany przez państwo coś uczynić, realizując swój indywidualny interes. W konsekwencji według tego poglądu omawiane prawa i wolności człowieka i obywatela występują w stosunkach pomiędzy z jednej strony konkretnym ich podmiotem, a z drugiej strony władzą publiczną, natomiast ich treścią jest możliwość żądania przez uprawnionych zapewnienia należytej ochrony przysługujących im konstytucyjnych wartości. Zob. E. Czech, *op. cit.*, s. 226. Por. A. Bierć,

gulacji zawartych w poszczególnych gałęziach prawa²⁸. Oznacza to, że wszystkie obowiązujące normy prawne – zaliczane zarówno do prawa publicznego, jak i do prawa prywatnego – powinny być zgodne z konstytucyjnymi przepisami o prawach i wolnościach człowieka i obywatela²⁹ oraz zapewniać zawartym w nich wartościom należyłą ochronę³⁰. Analiza przepisów zawartych w rozdziale II Konstytucji RP pozwala sformułować wniosek, iż ustrojodawca objął w nich ochroną bardzo liczną i różnorodną grupę wartości – o charakterze zarówno osobistym, jak i politycznym, socjalnym, ekonomicznym i kulturalnym³¹. Ich dalsza interpretacja prowadzi jednak do wniosku, że regulacje te zostały sformułowane w sposób ogólny, co oznacza, że Konstytucja RP wyznacza wyłącznie generalne zasady ochrony praw jednostki, które wymagają konkretyzacji w ustawach zwykłych³².

Jak wspomniano, adresatami norm wynikających z przepisów regulujących konstytucyjne prawa i wolności są organy władzy publicznej. Oznacza to, że ustrojodawca nałożył na te organy obowiązek stworzenia odpowiednich warunków prawnych (instrumentów), które powinny zapewnić konstytucyjnym

---

Zarys prawa prywatnego. Część ogólna, Warszawa 2015, s. 126. Na temat publicznych praw podmiotowych zob. np. P. Przybysz, *Publiczne prawa podmiotowe*, [w:] *Prawo administracyjne*, red. M. Wierzbowski, Warszawa 2013, s. 127. Por. E. Ochendowski, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2002, s. 246. Należy jednak wskazać na istotny mankament związany z zaaprobowaniem tej koncepcji. Nie istnieje bowiem w przepisach żaden tryb ani środek prawny (w szczególności skarga do sądu administracyjnego, która jest typowym środkiem ochrony publicznych praw podmiotowych), za pomocą którego podmiot tych praw mógłby wystąpić do jakiegokolwiek organu państwowego z żądaniem ustanowienia przez władzę publiczną przepisów mających zapewnić należyłą ochronę wartościom zawartym w rozdziale II Konstytucji RP. Ustawa zasadnicza przewiduje, co prawda, w art. 79 szczególnie środek ochrony konstytucyjnych praw i wolności w postaci skargi konstytucyjnej, lecz służy on wyłącznie stwierdzeniu niezgodności z ustawą zasadniczą już obowiązujących przepisów, na podstawie których sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o wolnościach lub prawach albo o obowiązkach określonych w Konstytucji RP określonego podmiotu. Należy zatem zauważyć, że podmiot konstytucyjnych praw i wolności nie może skutecznie domagać się od organów władzy publicznej stworzenia odpowiednich regulacji ustanawiających ochronę wartości człowieka wymienionych w rozdziale II Konstytucji RP.

²⁸ M. Safjan, *op. cit.*, s. 226.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Z. Kędzia, *Konstytucyjne prawa i wolności obywatelskie a prawa osobiste w rozumieniu cywilistycznym*, [w:] *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, red. J. Piątkowski, Warszawa 1986, s. 123; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 164; P. Sobolewski, *op. cit.*, art. 23, Nb 11.

³¹ Jak podkreśla się w doktrynie, pomimo zbieżności terminologicznej nie są to prawa osobiste w rozumieniu prawa cywilnego (zob. szerzej: W. Skrzydło, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, LEX/el. 2013, rozdział II). Należy zauważyć, że do konstytucyjnych praw i wolności osobistych zaliczono m.in. prawo do sądu, zasady ponoszenia odpowiedzialności karnej czy prawo azylu, które to prawa w sposób oczywisty nie są prawami osobistymi w znaczeniu cywilistycznym.

³² B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Legalis 2012, zasady ogólne, Nb 15.

wartościom pełną ochronę. Decydujące znaczenie przy wyborze właściwej gałęzi prawa, w ramach której chroniona ma być konkretna konstytucyjna wartość, ma ustalenie, która z tych gałęzi dysponuje najbardziej skutecznymi konstrukcjami prawnymi (instrumentami) mogącymi zapewnić jej ochronę³³. Zauważono, że w stosunkach o charakterze majątkowym i niemajątkowym, które cechuje równorzędność stron³⁴, najbardziej adekwatną ochronę części wartości chronionych w rozdziale II Konstytucji RP zapewniają konstrukcje prawa cywilnego³⁵, a przede wszystkim konstrukcja (prywatnego) prawa podmiotowego.

W prawie cywilnym wartości niemajątkowe człowieka określone zostały mianem dóbr osobistych, które zgodnie z aprobowaną w doktrynie³⁶ i w judykaturze³⁷ pluralistyczną koncepcją ochrony dóbr osobistych chronione są przez prawa podmiotowe – prawa osobiste, zatem np. zdrowie chronione jest prawem do zdrowia, prywatność chroniona jest prawem do prywatności, wizerunek chroniony jest prawem do wizerunku itd.³⁸. W doktrynie prawa cywilnego jednolicie przyjmuje się, że wartości te mają charakter przyrodzony – związane są z istotą człowieczeństwa, a więc przysługują one podmiotom uprawnionym niezależnie od woli ustawodawcy, którego zadaniem było otoczenie ich ochroną prawną³⁹. Prawa osobiste mają charakter praw podmiotowych bezwzględnych. Ich korelatem jest powszechny⁴⁰, a więc ciężący na wszystkich innych podmiotach, obowiązek niewkraczania w sferę wyznaczoną przez te prawa⁴¹. Bezprawne ich zagrożenie lub naruszenie powoduje powstanie roszczeń przeciwko każdemu ingerującemu w nie podmiotowi⁴². Ponadto prawa te mają charakter praw niemajątkowych,

³³ Z. Kędzia, *op. cit.*, s. 128.

³⁴ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 2.

³⁵ M. Safjan, *op. cit.*, s. 227–228.

³⁶ A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979, s. 105; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *op. cit.*, s. 217. Por. Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 178–179.

³⁷ Zob. np. wyrok SN z dnia 24 września 2008 r., II CSK 126/08, Legalis nr 118211; wyrok SO w Łodzi z dnia 12 maja 2014 r., III Ca 1647/13, Legalis nr 2068371.

³⁸ Por. S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957, s. 79.

³⁹ Dobra osobiste istnieją także u pozostałych dwóch podmiotów prawa cywilnego: (1) osób prawnych, których ochrona została przewidziana w art. 43 k.c. oraz (2) tzw. ułomnych osób prawnych, do których stosuje się poprzez odesłanie z art. 33¹ k.c. ochronę przewidzianą dla osób prawnych. Z bogatej literatury i dorobku orzecznictwa na ten temat zob. np. J. Koczanowski, *Ochrona dóbr osobistych osób prawnych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 1999, nr 139; A. Kubiak-Cyruł, *Dobra osobiste osób prawnych*, Warszawa 2005; wyrok SN z dnia 14 listopada 1986 r., II CR 295/86, OSNC 1988, nr 2–3, poz. 40; wyrok SN z dnia 22 stycznia 2015 r., I CSK 16/14, LEX nr 1621771; wyrok SN z dnia 14 maja 2009 r., I CSK 440/08, Legalis nr 264438.

⁴⁰ Z. Radwański, *Koncepcja praw podmiotowych osobistych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1988, nr 2, s. 15.

⁴¹ S. Grzybowski, *op. cit.*, s. 17–19.

⁴² A. Szpunar, *op. cit.*, s. 97. Szerzej na temat środków ochrony przysługujących podmiotom prawa cywilnego w razie bezprawnego zagrożenia lub naruszenia dóbr osobistych zob.

gdź ich celem jest ochrona interesu osobistego uprawnionego, a nie jego sfery ekonomicznej (co jednak nie wyłącza możliwości uzyskania określonej wartości majątkowej tytułem rekompensaty szkód spowodowanych przez ich naruszenie)⁴³. Prawa, o których mowa, są również nierozzerwalnie związane z podmiotem uprawnionym – nie mogą być przeniesione na inną osobę za życia uprawnionego⁴⁴ oraz gasną z chwilą jego śmierci⁴⁵.

W świetle przeprowadzonych ustaleń należy zauważyć, że zarówno prawa i wolności człowieka i obywatela, jak i prawa osobiste są konstrukcjami prawnymi, które mają tożsamą funkcję. Jest nią zapewnienie ochrony wartościom przyrodzonym, przysługującym każdemu człowiekowi, których źródłem jest sama istota człowieczeństwa. Moim zdaniem można sformułować tezę, iż konstytucyjne prawa i wolności stanowią kategorię nadrzędną w stosunku do praw osobistych. W takim ujęciu prawa osobiste są cywilnoprawnymi instrumentami, które zapewniają ochronę konstytucyjnych wartości przysługujących jednostce ludzkiej.

Jak zgodnie wskazuje się w doktrynie i w judykaturze, katalog wartości objętych ochroną w ramach konstytucyjnych praw i wolności człowieka i obywatela nie jest tożsamy z katalogiem dóbr osobistych⁴⁶. Wynika to stąd, że Konstytucja RP – jako najwyższy akt prawny obowiązujący na terytorium RP – chroni wszystkie przyrodzone wartości człowieka. Natomiast w prawie cywilnym ustanowiono ochronę tylko części z nich, tj. tych, które mogą zostać naruszone, gdy ich podmiot występuje jako strona stosunków cywilnoprawnych. Oznacza to, że zbiór wartości chronionych w rozdziale II Konstytucji RP jest szerszy od katalogu dóbr osobistych⁴⁷. Za dobra osobiste uznano takie wartości chronione w Konstytucji RP jak:

---

np. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *op. cit.*, s. 220–226; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 183–187.

⁴³ Zob. postanowienie SN z dnia 18 października 1967 r., II CZ 92/67, OSPiKA 1968, nr 10, poz. 208.

⁴⁴ Zob. wyrok SA w Lublinie z dnia 5 kwietnia 1991 r., IACr 50/91, OSA 1991, nr 3, poz. 15.

⁴⁵ Jako wyjątek od zasady głoszącej, że prawa osobiste wygasają z chwilą śmierci osoby uprawnionej, można wskazać na autorskie prawa osobiste. Zob. np. A. Wojciechowska, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2017, s. 1102–1104; A. Niżankowska, *Prawo do integralności utworu*, Warszawa 2007, s. 388–389. Zob. również poglądy przeciwne tej tezie, np. K. Czub, *Konstrukcja autorskich dóbr i praw osobistych po śmierci twórcy*, „Państwo i Prawo” 2011, z. 11, s. 37; wyrok SA w Warszawie z dnia 27 października 2011 r., VIACa 461/11, Legalis nr 414234.

⁴⁶ Zob. wyrok SN z dnia 20 września 2013 r., II CSK 1/13, Legalis nr 739919; E. Gniewek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Legalis 2021, art. 23, Nb 3; J. Panowicz-Lipska, *op. cit.*, art. 23, Nb 10.

⁴⁷ A. Wojciszke, *Katalog dóbr osobistych w świetle przepisów Konstytucji i Kodeksu cywilnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2000, nr 2, s. 661; M. Safjan, *op. cit.*, s. 230. Jak zresztą wskazano w doktrynie, istnienie niektórych dóbr osobistych zostało ustalone na podstawie regulacji zawartych w rozdziale II Konstytucji RP. Zob. E. Gniewek, *op. cit.*, art. 23, Nb 3; J. Panowicz-Lipska, *op. cit.*, art. 23, Nb 7.

życie i integralność cielesna (art. 38–40 Konstytucji RP), nietykalność osobista i wolność osobista (art. 41 Konstytucji RP), prywatność (art. 47 Konstytucji RP) oraz w pewnym zakresie również art. 51 Konstytucji RP⁴⁸), cześć oraz dobre imię (art. 47 Konstytucji RP), tajemnica komunikowania się (art. 49 Konstytucji RP), nietykalność mieszkania (art. 50 Konstytucji RP), wolność poruszania się po terytorium RP, wyboru miejsca zamieszkania i pobytu, a także opuszczania terytorium RP (art. 52 Konstytucji RP), swoboda sumienia i wyznania (art. 53 ust. 1 Konstytucji RP), możliwość wyrażania poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji (art. 54 Konstytucji RP), zdrowie (art. 68 ust. 1 Konstytucji RP) oraz twórczość artystyczna i badań naukowych (art. 73 Konstytucji RP).

Ponieważ katalog dóbr i w konsekwencji także odpowiadających im praw osobistych ma charakter otwarty⁴⁹, należy ustalić, czy dobra osobiste niewymienione w przepisach rozdziału II Konstytucji RP również chronione są w ramach praw i wolności człowieka i obywatela. Moim zdaniem trzeba w tej kwestii odwołać się do art. 30 Konstytucji RP, który stanowi, że źródłem wolności i praw człowieka i obywatela jest przyrodzona, nienaruszalna i niezbywalna godność człowieka, której poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Jak trafnie wskazuje część przedstawicieli doktryny, godność człowieka, której ochronę zapewnia Konstytucja RP, jest źródłem wartości człowieka chronionych zarówno w Konstytucji RP, jak i w prawie cywilnym⁵⁰. Godność człowieka zatem nie może zdaniem części przedstawicieli doktryny być traktowana jako samodzielne dobro osobiste, lecz należy ją rozumieć jako syntezę wartości wyrażonych w art. 23 k.c. i w rozdziale II Konstytucji RP⁵¹. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego również trafnie uznano, że z art. 30 Konstytucji RP wywodzi się nakaz ochrony podstawowych wartości człowieka, które nie zostały skonkretyzowane

⁴⁸ M. Pazdan, *op. cit.*, art. 23, Nb 65.

⁴⁹ Z. Kędzia, *op. cit.*, s. 126.

⁵⁰ Zob. T. Grzeszak, *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, [w:] *Experientia docet. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple*, red. P. Kostański, P. Podrecki, T. Targosz, Warszawa 2017, s. 914; postanowienie SN z dnia 21 sierpnia 2020 r., V CSK 557/19, Legalis nr 2490668. Ponadto Trybunał Konstytucyjny wykluczył *expressis verbis* możliwość traktowania przepisów z art. 30–37 Konstytucji RP jako tworzących prawa podmiotowe (por. postanowienie TK z dnia 24 października 2001 r., SK 10/2001, OTK 2001, nr 7, poz. 225). Należy również opowiedzieć się przeciwko uznawaniu godności człowieka – wartości wymienionej w art. 30 Konstytucji RP – za odrębne dobro osobiste. Zob. jednak podglądy za uznaniem godności człowieka za dobro osobiste, np. P. Sobolewski, *op. cit.*, art. 23, Nb 24; L. Bosek, [w:] *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Legalis 2016, art. 30, Nb 91 oraz powołane tu orzecznictwo; uchwała SN z dnia 18 października 2011 r., III CZP 25/11, OSNC 2021, nr 2. Nie można również podzielić poglądu, zgodnie z którym godność człowieka stanowi jedno ogólne prawo osobistości, co ma przemawiać za zaaprobowaniem tzw. monistycznej koncepcji ochrony dóbr osobistych (zob. M. Safjan, *op. cit.*, s. 244).

⁵¹ Zob. M. Safjan, *op. cit.*, s. 227.

w szczególnych przepisach Konstytucji RP⁵². Należy więc uznać, że konstytucyjny obowiązek ochrony godności człowieka stanowi podstawę i nakaz zapewnienia przez władzę publiczną ochrony dóbr osobistych człowieka w prawie cywilnym – zarówno tych wynikających z rozdziału II Konstytucji RP oraz wymienionych w art. 23 k.c., jak i tych niewymienionych w tych przepisach, a spełniających cechy zawarte w przytoczonej na wstępie definicji dóbr osobistych⁵³. Również Sąd Najwyższy wskazał, że wartości chronione przez konstytucyjne prawa i wolności mogą uzyskać ochronę środkami przewidzianymi w prawie cywilnym, jeżeli ich naruszenie doprowadzi zarazem do naruszenia dóbr osobistych⁵⁴.

MOŻLIWOŚĆ WPROWADZANIA OGRANICZEŃ OCHRONY DÓBR OSOBISTYCH PODCZAS STANÓW NADZWYCZAJNYCH

W nawiązaniu do analizy porównawczej praw i wolności człowieka i obywatela oraz praw osobistych należy ustalić, w jaki sposób może dochodzić do ograniczania ochrony dóbr osobistych podczas obowiązywania stanów nadzwyczajnych. Jak już ustalono, w aktach prawnych regulujących stany nadzwyczajne brak jest bezpośrednich odniesień do dóbr osobistych. Pomimo tego, że względu na opisane powiązania pomiędzy wskazanymi dwiema kategoriami, ograniczenia ochrony dóbr osobistych mogą zostać wprowadzone podczas stanów nadzwyczajnych w sposób pośredni – poprzez ograniczenia w stosunku do praw i wolności człowieka i obywatela. W konsekwencji trzeba określić przesłanki, jakie muszą zaistnieć, aby określone ograniczenie konstytucyjnych praw i wolności stanowiło zarazem ograniczenie ochrony dóbr osobistych.

Po pierwsze, podstawowym warunkiem wprowadzenia podczas stanu nadzwyczajnego jakiegokolwiek ograniczenia, a więc nie tylko w zakresie ochrony praw jednostki, jest jego zgodność z zasadami proporcjonalności i celowości, wynikającymi z art. 228 ust. 5 Konstytucji RP. Zgodnie z tym przepisem działania podjęte w wyniku wprowadzenia jednego ze stanów nadzwyczajnych muszą

⁵² Wyrok TK z dnia 25 lutego 2002 r., SK 29/01, OTK-A 2002, nr 1, poz. 5. Warto wskazać, że objęcie ochroną godności człowieka wynika również z wyrażonej w art. 2 Konstytucji RP zasady demokratycznego państwa prawnego. Jak zauważono w literaturze, państwo prawne to takie, w którym władza publiczna wykonywana jest wyłącznie na podstawie i w granicach prawa w celu ochrony godności człowieka, wolności, sprawiedliwości i pewności prawa (zob. L. Bosek, *op. cit.*, art. 2, Nb 10). Również Trybunał Konstytucyjny przyjął w swoim orzecznictwie stanowisko, że obowiązek poszanowania i ochrony godności człowieka jest związany z realizacją zasad demokratycznego państwa prawnego, w tym z realizacją zasady legalności działania władzy publicznej. Warunkiem poszanowania i ochrony godności człowieka przez organy władzy publicznej jest zdaniem Trybunału przestrzeganie obowiązujących norm prawnych, ustanowionych w prawidłowy sposób. Zob. np. wyrok TK z dnia 16 marca 2011 r., K 35/08, OTK-A 2011, nr 2, poz. 11.

⁵³ Por. L. Bosek, *op. cit.*, art. 30, Nb 91.

⁵⁴ Wyrok SN z dnia 6 maja 2010 r., II CSK 640/09, Legalis nr 248327.

odpowiadać stopniowi zagrożenia (proporcjonalność), a także zmierzać do jak najszybszego przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa (celowość)⁵⁵. Oznacza to, że wszelkie szczególne środki podejmowane przez władzę publiczną podczas stanu nadzwyczajnego, w tym przede wszystkim wprowadzające ograniczenia praw i wolności jednostki, powinny przed ich ustanowieniem zostać ocenione przez pryzmat celów, jakimi są: przeciwdziałanie zagrożeniu oraz możliwie jak najszybsze przywrócenie normalnego funkcjonowania państwa⁵⁶. Dlatego też każdorazowo należy porównywać interes publiczny, któremu dane ograniczenie ma służyć, oraz rangę prawa i wolności, które mają zostać ograniczone⁵⁷. Istotne jest bowiem, aby nie dochodziło do ingerencji w prawa i wolności w stopniu wykraczającym poza to, co jest konieczne dla osiągnięcia celu, dla którego wprowadzany zostaje dany stan nadzwyczajny.

Po drugie, prawa osobiste stanowią konstrukcję prawną (instrument) służącą ochronie części wartości uregulowanych w rozdziale II Konstytucji RP. Można więc wyróżnić taką grupę wartości, która jest jednocześnie chroniona przez odpowiedni przepis ustawy zasadniczej i przez prawo osobiste. Wyłączenie bezprawności zagrożenia lub naruszenia dóbr osobistych podczas stanów nadzwyczajnych może zatem nastąpić wyłącznie na podstawie przepisu, który będzie umożliwiawał ingerencję w takie konstytucyjne prawo lub wolność, które ma tożsamy przedmiot ochrony jak prawo osobiste. Taką wartością jest np. wspomniana już nietykalność mieszkania z art. 50 Konstytucji RP, nie będzie zaś nią wolność zgromadzeń uregulowana w art. 57 Konstytucji RP.

Po trzecie, każde wprowadzane podczas stanów nadzwyczajnych ograniczenie może służyć jedynie interesowi publicznemu, a nie przynosić korzyść poszczególnym jednostkom – wynika to z zaliczenia tych regulacji do podsystemu prawa publicznego. W konsekwencji należy przyjąć, że ograniczenia te mogą polegać wyłącznie na uzyskaniu dodatkowych kompetencji przez organy władzy publicznej działające w interesie społeczeństwa, nie zaś przez poszczególne podmioty prawa cywilnego. Jeżeli wprowadzone ograniczenie konstytucyjnych praw i wolności umożliwiałyby zarazem ingerencję w sferę dóbr osobistych, to podmiotami uzyskującymi taką kompetencję mogą być wyłącznie wyraźnie upoważnione w przepisach prawnych organy władzy publicznej, zarówno państwowej, jak i samorządowej⁵⁸.

⁵⁵ Zob. S. Steinborn, *op. cit.*, art. 228, Nb 24.

⁵⁶ K. Wojtyczek, *Granice ingerencji ustawodawczej w sferę praw człowieka w Konstytucji RP*, Kraków 1999, s. 259–260.

⁵⁷ Zob. K. Działocha, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 4, Warszawa 2005, s. 14.

⁵⁸ Na temat pojęcia, cech i rodzajów organów władzy (administracji) publicznej zob. szerzej: R. Michalska-Badziak, [w:] *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, red. M. Stahl, Warszawa 2013, s. 269–274.

Po czwarte, omawiając zasady wprowadzania ograniczeń praw jednostki podczas stanów nadzwyczajnych, należy zwrócić uwagę na regulację prawną zawartą w art. 233 Konstytucji RP. Wynika z niej, że nie wszystkie prawa i wolności człowieka i obywatela mogą zostać ograniczone na czas obowiązywania stanów nadzwyczajnych. Przepis ten wyznacza bowiem wyraźne granice możliwych do wprowadzenia ograniczeń. W art. 233 ust. 1 Konstytucji RP zamieszczone zostało wyliczenie praw i wolności człowieka i obywatela, które nie mogą zostać ograniczone w razie wprowadzenia stanu wojennego oraz stanu wyjątkowego. Z tego powodu w doktrynie określono je mianem praw i wolności niedorogowalnych⁵⁹. Zgodnie z dosłownym brzmieniem tego przepisu zaliczono do nich „art. 30 (godność człowieka), art. 34 i art. 36 (obywatelstwo), art. 38 (ochrona życia), art. 39, art. 40 i art. 41 ust. 4 (humanitarne traktowanie), art. 42 (ponoszenie odpowiedzialności karnej), art. 45 (dostęp do sądu), art. 47 (dobra osobiste⁶⁰), art. 53 (sumienie i religia), art. 63 (petycje) oraz art. 48 i art. 72 (rodzina i dziecko)”. Należy wskazać, że część z wymienionych w tym przepisie praw i wolności ma taki sam przedmiot ochrony z niektórymi prawami osobistymi. Zaliczyć do nich można: życie, integralność cielesną, prywatność, cześć, dobre imię oraz swobodę sumienia i wyznania. Trzeba zatem uznać, że nie jest dopuszczalne ustanawianie jakichkolwiek przepisów podczas stanu wojennego i stanu wyjątkowego, które zezwalałyby organom władzy publicznej na ingerencję w wyżej wymienione wartości.

W inny sposób granice wprowadzania ograniczeń praw i wolności zostały ujęte w odniesieniu do trzeciego ze stanów nadzwyczajnych – stanu klęski żywiołowej. W art. 233 ust. 3 Konstytucji RP wymieniono bowiem te prawa i wolności człowieka i obywatela, co do których dopuszczono możliwość wprowadzania ograniczeń. Katalog ten ma więc – w odróżnieniu od tego zawartego w art. 233 ust. 1 Konstytucji RP – charakter wyliczenia pozytywnego⁶¹. Znalazły się wśród nich takie wolności i prawa jak: „art. 22 (wolność działalności gospodarczej), art. 41 ust. 1, 3 i 5 (wolność osobista), art. 50 (nienaruszalność mieszkania), art. 52 ust. 1 (wolność poruszania się i pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej), art. 59 ust. 3 (prawo do strajku), art. 64 (prawo własności), art. 65 ust. 1 (wolność pracy),

⁵⁹ S. Steinborn, *op. cit.*, art. 233, Nb 8.

⁶⁰ Ustrojodawca według mnie w sposób mylący posłużył się tu sformułowaniem „dobra osobiste”. Jak wynika z treści rozważań, wartości chronione w art. 47 Konstytucji RP nie są bowiem jedynymi dobrami osobistymi, które ustrojodawca zawarł w rozdziale II ustawy zasadniczej. Brzmienie art. 233 ust. 1 Konstytucji RP może zatem błędnie sugerować, że wyłącznie w art. 47 Konstytucji RP wymieniono wartości chronione przez prawo cywilne jako dobra osobiste.

⁶¹ Zob. np. M. Ożóg, *Wolność sumienia i religii w stanach nadzwyczajnych w polskim systemie prawnym*, „Forum Prawnicze” 2016, nr 4, s. 49; S. Steinborn, *op. cit.*, art. 233, Nb 11. Dodatkowo w art. 233 ust. 2 Konstytucji RP zawarto regulę odnoszącą się do wszystkich trzech stanów nadzwyczajnych, zgodnie z którą niedopuszczalne jest wprowadzanie ograniczeń praw i wolności wyłącznie z powodu rasy, płci, języka, wyznania lub jego braku, pochodzenia społecznego, urodzenia oraz majątku. Zob. szerzej: K. Prokop, *op. cit.*, s. 135.

art. 66 ust. 1 (prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy) oraz art. 66 ust. 2 (prawo do wypoczynku)⁶². Ustawodawca zatem dopuścił ingerencję w takie wartości człowieka chronione przez prawo cywilne jak: nietykalność osobista, nietykalność mieszkania oraz wolność osobista⁶².

RODZAJE OGRANICZEŃ OCHRONY DÓBR OSOBISTYCH PODCZAS STANÓW NADZWYCZAJNYCH – PRZEGLĄD REGULACJI USTAWOWYCH

Jak ustalono na wstępie, rodzaje ograniczeń praw i wolności człowieka i obywatela, które mogą zostać wprowadzone podczas obowiązywania stanów nadzwyczajnych, przewidziane zostały – z uwzględnieniem wyżej omówionej regulacji art. 233 Konstytucji RP – w ustawach szczególnych, regulujących kolejno stan wojenny, stan wyjątkowy i stan klęski żywiołowej⁶³. Należy ponadto pamiętać, że zgodnie z regulacją zawartą w art. 228 ust. 2 Konstytucji RP lista praw i wolności jednostki, które ulegają ograniczeniu w danym stanie nadzwyczajnym, wymieniona zostaje każdorazowo w rozporządzeniu wprowadzającym stan nadzwyczajny. Na liście tej mogą znaleźć się jednak wyłącznie takie ograniczenia omawianych praw i wolności, które zostały przewidziane w ustawie⁶⁴. Należy więc szczegółowo przeanalizować regulacje prawne zawarte w ustawach normujących poszczególne stany nadzwyczajne pod względem tego, które z przewidzianych w nich ograniczeń praw i wolności człowieka i obywatela mogą w sposób pośredni stanowić ograniczenie ochrony dóbr osobistych⁶⁵.

Analizę przepisów ustawy o stanie wojennym należy rozpocząć od art. 20 ust. 1 i 2 u.s.woj. W regulacji tej przewidziano możliwość przeszukania osób, których działalność zagraża bezpieczeństwu lub obronności państwa, a także mieszkań, innych pomieszczeń, pojazdów, statków powietrznych oraz jednostek pływających⁶⁶. Należy wskazać, że na mocy tego przepisu przyznano kompetencję do ingerencji w sferę dwóch dóbr osobistych. Pierwszym z nich jest nietykalność cielesna, której istotą jest możliwość decydowania przez każdą osobę o tym, kto

⁶² E. Gniewek, *op. cit.*, art. 23, Nb 6.

⁶³ B. Banaszak, *Konstytucja...*, art. 233, Nb 3.

⁶⁴ Zob. K. Prokop, *op. cit.*, s. 133.

⁶⁵ Należy wskazać, że we wszystkich trzech ustawach szczególnych przewidziano tożsamą regulację odnoszącą się do zakresu podmiotowego wprowadzanych ograniczeń. Zgodnie z art. 18 u.s.woj., art. 15 u.s.w. oraz art. 20 u.s.k. na obszarze, na którym został wprowadzony jeden ze stanów nadzwyczajnych, ograniczeniom podlegają wszystkie osoby fizyczne zamieszkałe lub przebywające tam chociażby czasowo. Ograniczenia te stosuje się odpowiednio wobec osób prawnych mających siedzibę lub prowadzących działalność na obszarze objętym stanem nadzwyczajnym. Zob. szerzej: M. Kazimierzczuk, *Ograniczenie wolności i praw człowieka podczas stanu wyjątkowego w polskim prawodawstwie*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne” 2018, nr 9, s. 119.

⁶⁶ K. Prokop, *op. cit.*, s. 134.

jest uprawniony do fizycznej ingerencji w jej ciało⁶⁷. Bez wątplenia stanowi ją umożliwienie dokonania przeszukania osoby. Drugim dobrem osobistym, w które wskazany przepis umożliwia ingerencję, jest nietykalność mieszkania. Przyznanie kompetencji podczas stanu wojennego do dokonywania przeszukania mieszkań i innych pomieszczeń w sposób oczywisty wkracza w sferę spokoju psychicznego i emocjonalnego, a także poczucia bezpieczeństwa związanego z własnym mieszkaniem, stanowiącym centrum aktywności życiowej danego człowieka⁶⁸. Warto zauważyć, że w art. 20 ust. 3 u.s.woj. przewidziano delegację ustawową dla Rady Ministrów do określenia w rozporządzeniu zarówno organów właściwych do stosowania powyższych ograniczeń, jak i trybu postępowania w takich przypadkach⁶⁹.

Kolejnym przepisem jest art. 21 ust. 1 pkt 2 i 3 u.s.woj. Przewiduje on możliwość wprowadzenia podczas stanu wojennego kontroli zawartości przesyłek, listów, paczek i przekazów doręczanych w ramach zarówno usług pocztowych o charakterze powszechnym, jak i usług kurierskich⁷⁰. Kontrola ta może objąć również treść korespondencji telekomunikacyjnej i rozmów telefonicznych lub sygnałów przesyłanych w sieciach telekomunikacyjnych. Zgodnie z art. 21 ust. 2 u.s.woj. funkcję organów właściwych w zakresie cenzury i kontroli pełnią wojewodowie, którzy ponadto na mocy art. 21 ust. 3 zostali wyposażeni w prawo do zatrzymania w całości lub w części publikacji, przesyłek pocztowych i kurierskich oraz korespondencji telekomunikacyjnej, a także w prawo do przerywania rozmów telefonicznych i transmisji sygnałów przesyłanych w sieciach telekomunikacyjnych, jeżeli ich zawartość lub treść może zwiększyć zagrożenie bezpieczeństwa lub obronności państwa. Powyższa regulacja stanowi ograniczenie dobra osobistego, jakim jest tajemnica korespondencji, której istota wyraża się w możliwości decydowania o tym, które informacje przekazywane pomiędzy nadawcą i odbiorcą będą dostępne dla osób trzecich, a które mają pozostać poufne⁷¹.

Następną regulacją prawną z ustawy regulującej stan wojenny ograniczającą ochronę dóbr osobistych jest art. 23 ust. 2 u.s.woj. Przepis ten przewiduje możliwość wprowadzenia ograniczeń w zakresie swobody poruszania się po terytorium RP poprzez ustanowienie nakazów lub zakazów dotyczących przebywania

⁶⁷ Por. P. Sobolewski, *op. cit.*, art. 23, Nb 36.

⁶⁸ J. Panowicz-Lipska, *op. cit.*, art. 23, Nb 9; wyrok SN z dnia 6 marca 2009 r., II CSK 513/08, Legalis nr 244060.

⁶⁹ Zob. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie organów właściwych do stosowania w czasie stanu wojennego ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela wobec osób, których działalność zagraża bezpieczeństwu lub obronności państwa, oraz trybu postępowania w tych sprawach (Dz.U. 2004, nr 219, poz. 2219).

⁷⁰ Por. A. Surówka, *Ograniczenia wolności słowa w stanach nadzwyczajnych*, [w:] *Wolność wypowiedzi i jej granice. Analiza wybranych zagadnień*, red. A. Biłgorajski, Katowice 2014, s. 225 i n.

⁷¹ P. Sobolewski, *op. cit.*, art. 23, Nb 103.

lub opuszczania w ustalonym czasie oznaczonych miejsc, obiektów i obszarów, konieczności uzyskania zezwolenia organów administracji publicznej na zmianę miejsca pobytu stałego i czasowego oraz zgłaszania w ustalonym terminie organom ewidencji ludności lub Policji przybycia do określonej miejscowości. Regulacja przyznaje kompetencje organom władzy publicznej na ingerencję w dobro osobiste, jakim jest wolność osobista, rozumiana w tym przypadku jako możliwość swobodnego, fizycznego poruszania się⁷².

Kolejnym przepisem z ustawy o stanie wojennym jest art. 25 ust. 1 pkt 4 *in fine*, wprowadzający możliwość – w uzasadnionych przypadkach – dokwaterowania osób do lokalu mieszkalnego lub budynku. Przepis ten – tak samo jak w przypadku możliwości przeszukania mieszkania – umożliwia ingerencję w nietykliwość mieszkania⁷³. Przymusowe wprowadzenie innych osób do mieszkania bez wątplenia spowoduje zaburzenie spokoju psychicznego i poczucia bezpieczeństwa osobom dotychczas je zamieszkującym.

Przechodząc do analizy ograniczeń, które mogą zostać wprowadzone podczas stanu wyjątkowego i zarazem zezwalających na ingerencję w sferę dóbr osobistych, należy zwrócić uwagę na art. 17 ust. 1 u.s.w. Przepis ten wprowadza możliwość odosobnienia określonej osoby na podstawie decyzji administracyjnej wydanej przez wojewodę⁷⁴. Wskazane odosobnienie może zostać zastosowane wobec osoby mającej ukończone 18 lat (a nawet 17, w przypadku gdy przeprowadzona z nią uprzednio rozmowa ostrzegawcza okazała się nieskuteczna), jeżeli zachodzi w stosunku do niej uzasadnione podejrzenie, że w przypadku pozostawania na wolności będzie prowadziła działalność zagrażającą konstytucyjnemu ustrojowi państwa, bezpieczeństwu obywateli lub porządkowi publicznemu albo gdy takie odosobnienie okaże się niezbędne dla zapobieżenia czynowi karalnemu lub uniemożliwieniu ucieczki po jego popełnieniu. Zgodnie z art. 17 ust. 8 u.s.w. osobę taką umieszcza się w ośrodku odosobnienia w warunkach tymczasowego aresztowania. Przepis ten zatem przyznaje kompetencję wojewodzie do ingerencji w wolność osobistą, rozumianą w tym przypadku nie tylko jako możliwość swobodnego fizycznego poruszania się, lecz także jako swobodę decydowania o swoim życiu osobistym⁷⁵. Wynika to stąd, że osoba odosobniona poddana jest

⁷² S. Grzybowski, *op. cit.*, s. 84; E. Gniewek, *op. cit.*, art. 23, Nb 3.

⁷³ Szczegółowe zasady dotyczące możliwości dokwaterowywania osób podczas stanu wojennego powinny zostać uregulowane w rozporządzeniu Rady Ministrów. Paragraf 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. wymienia natomiast organy właściwe do stosowania ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela.

⁷⁴ Szerzej co do procedury stosowania tego środka zob. T. Bryk, *Przegląd regulacji stanów nadzwyczajnych w przepisach Konstytucji RP*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2022, nr 1, s. 230.

⁷⁵ P. Sobolewski, *op. cit.*, art. 23, Nb 10.

licznym rygorom wynikającym z Kodeksu karnego wykonawczego⁷⁶, właściwych dla osób, w stosunku do których zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania.

Ponadto identycznie brzmiące regulacje prawne zawarto w art. 20 ust. 2 i 3 u.s.w. i w art. 21 ust. 1 pkt 2 i 3 u.s.woj. w odniesieniu do możliwości wprowadzania kontroli korespondencji, a także w art. 18 ust. 2 u.s.w. i w art. 23 ust. 2 u.s.woj. – przyznające kompetencję do wprowadzania ograniczeń w zakresie wolności przemieszczania się na terytorium RP.

W ustawie o stanie klęski żywiołowej ustawodawca przewidział największe możliwości wprowadzania ograniczeń konstytucyjnych praw i wolności, mogących zarazem ingerować w sferę dóbr osobistych. Trzeba zwrócić uwagę na dwa zawarte w niej przepisy. Jednym z nich jest art. 21 ust. 1 pkt 10 u.s.k., który stanowi, że podczas stanu klęski żywiołowej można wprowadzić obowiązek opróżnienia lub zabezpieczenia lokali mieszkalnych bądź innych pomieszczeń. Przepis ten może być uznany za stanowiący upoważnienie do ingerencji w nietykalność mieszkania. Kolejnym przepisem jest art. 21 ust. 1 pkt 15 u.s.k., który umożliwia podczas stanu klęski żywiołowej wprowadzenie nakazu lub zakazu przemieszczania się w określony sposób, co bez wątplenia może ingerować w wolność osobistą.

W przypadku wprowadzenia na czas obowiązywania stanu nadzwyczajnego któregokolwiek z wyżej opisanych ograniczeń praw i wolności właściwe organy władzy publicznej uzyskają kompetencję do ingerencji w sferę wskazanych dóbr osobistych. Konsekwencją tego będzie wyłączenie możliwości skutecznego występowania przez podmioty prawa cywilnego ze środkami ochrony dóbr osobistych przeciwko Skarbowi Państwa (gdy organem upoważnionym jest organ państwowy) lub jednostkom samorządu terytorialnego (gdy organem upoważnionym jest organ jednostki samorządu terytorialnego). Dotyczyć to będzie zarówno środków kodeksowych niemajątkowych (roszczenie o zaniechanie oraz roszczenie o usunięcie skutków) i majątkowych (roszczenie o odszkodowanie oraz roszczenie o zadośćuczynienie lub zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny), jak i uregulowanych w przepisach szczególnych. Trzeba jednak zaznaczyć, że zgodnie z art. 7 Konstytucji RP organy władzy publicznej powinny zawsze działać na podstawie i w granicach prawa. W razie przekroczenia swych kompetencji podmioty prawa cywilnego będą uprawnione do wystąpienia o odszkodowanie lub zadośćuczynienie za szkody wyrządzone w związku z wykonywaniem władzy publicznej na podstawie przepisów art. 417–417² k.c. w razie spełnienia ustawowych przesłanek odpowiedzialności zawartych w tych

⁷⁶ Zob. art. 207–223e ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. 2021, poz. 53, ze zm.).

regulacjach⁷⁷. W szczególności należy mieć na uwadze regulację prawną zawartą w art. 417² k.c., który przewiduje odpowiedzialność na zasadzie słuszności za szkody na osobie wyrządzone przez zgodne z prawem wykonywanie władzy publicznej, a więc w granicach i na podstawie przepisów prawa⁷⁸.

PODSUMOWANIE

Podsumowując rozważania podjęte w niniejszym opracowaniu, należy wskazać, że ograniczenia praw i wolności człowieka i obywatela wprowadzane podczas stanów nadzwyczajnych mogą w sposób pośredni skutkować wyłączeniem bezprawności zagrożenia lub naruszenia dóbr osobistych. Następuje to w przypadkach, w których ograniczenie dotyczy wartości chronionej jednocześnie przez konstytucyjne prawo lub wolność oraz przez prawo osobiste. Co istotne, kompetencje do ingerencji w sferę dóbr osobistych mogą na skutek wprowadzenia tych ograniczeń uzyskać wyłącznie organy władzy publicznej, a nie jakiegokolwiek inne podmioty prawa cywilnego. Nie można również zapominać o tym, że każde ograniczenie praw i wolności jednostki powinno być ustanowione zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, tj. w drodze rozporządzenia wprowadzającego stan nadzwyczajny, wydanego na podstawie przepisów zawartych w rozdziale XI Konstytucji RP oraz właściwej ustawie.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2004.
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Legalis 2012.
- Bierć A., *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2015.
- Biernat T., *Władze publiczne w demokratycznym państwie prawa. Prawo – instytucje – zasoby*, Kraków 2014.
- Bosek L., [w:] *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Legalis 2016.
- Bryk T., *Przegląd regulacji stanów nadzwyczajnych w przepisach Konstytucji RP*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2022, nr 1.
- Czech E., *Osoby fizyczne i osoby prawne jako podmioty publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka*, „Krytyka Prawa” 2020, nr 4, DOI: <https://doi.org/10.7206/kp.2080-1084.418>.
- Czub K., *Konstrukcja autorskich dóbr i praw osobistych po śmierci twórcy*, „Państwo i Prawo” 2011, z. 11.
- Dobrodziej E., *Ochrona dóbr osobistych. Aspekty prawne i praktyczne*, Bydgoszcz 2003.

⁷⁷ Zob. szerzej: Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2018, s. 224 i n.

⁷⁸ Zob. szerzej: P. Sobolewski, *op. cit.*, art. 417 (2), Nb 5; M. Kaliński, [w:] A. Brzozowski, J. Jastrzębski, M. Kaliński, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2016, s. 257.

- Działocha K., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 4, Warszawa 2005.
- Garlicki L., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Zubik, t. 2, Warszawa 2016.
- Gniewek E., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Legalis 2021.
- Grzeszak T., *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, [w:] *Experientia docet. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple*, red. P. Kostański, P. Podrecki, T. Targosz, Warszawa 2017.
- Grzybowski S., *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957.
- Kaliński M., [w:] A. Brzozowski, J. Jastrzębski, M. Kaliński, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2016.
- Kazimierczuk M., *Ograniczenie wolności i praw człowieka podczas stanu wyjątkowego w polskim prawodawstwie*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2018, nr 9, DOI: <https://doi.org/10.31648/prpc.3753>.
- Kędzia Z., *Konstytucyjne prawa i wolności obywatelskie a prawa osobiste w rozumieniu cywilistycznym*, [w:] *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, red. J. Piątkowski, Warszawa 1986.
- Koczanowski J., *Ochrona dóbr osobistych osób prawnych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 1999, nr 139.
- Kubiak-Cyrul A., *Dobra osobiste osób prawnych*, Warszawa 2005.
- Michalska-Badziak R., [w:] *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, red. M. Stahl, Warszawa 2013.
- Niżankowska E., *Prawo do integralności utworu*, Warszawa 2007.
- Ochendowski E., *Prawo administracyjne*, Warszawa 2002.
- Ożóg M., *Wolność sumienia i religii w stanach nadzwyczajnych w polskim systemie prawnym*, „Forum Prawnicze” 2016, nr 4.
- Panowicz-Lipska J., [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, Legalis 2021.
- Pazdan M., [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Legalis 2020.
- Prokop K., *Stany nadzwyczajne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Białystok 2005.
- Przybysz P., *Publiczne prawa podmiotowe*, [w:] *Prawo administracyjne*, red. M. Wierzbowski, Warszawa 2013.
- Radwański Z., *Koncepcja praw podmiotowych osobistych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1988, nr 2.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 2019.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2018.
- Safjan M., *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, nr 1.
- Sarnecki P., *Systematyka konstytucji*, [w:] *Charakter i struktura norm konstytucji*, red. J. Trzciniński, Warszawa 1997.
- Skrzydło W., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, LEX/el. 2013.
- Sobolewski P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis 2019.
- Steinborn S., [w:] *Konstytucja RP*, t. 2: *Komentarz do art. 87–243*, red. L. Bosek, M. Safjan, Legalis 2016.
- Szpunar A., *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979.
- Surówka A., *Ograniczenia wolności słowa w stanach nadzwyczajnych*, [w:] *Wolność wypowiedzi i jej granice. Analiza wybranych zagadnień*, red. A. Biłgorajski, Katowice 2014.
- Trociuk S., *Stan wyjątkowy przy granicy z Białorusią – konsekwencje prawne*, LEX/el. 2021.

- Wojciechowska A., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2017.
- Wojciszke A., *Katalog dóbr osobistych w świetle przepisów Konstytucji i Kodeksu cywilnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2000, nr 2.
- Wojtyczek K., *Granice ingerencji ustawodawczej w sferę praw człowieka w Konstytucji RP*, Kraków 1999.
- Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2018.
- Zakrzewski W., [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, red. W. Skrzydło, Lublin 2010.
- Zubik M., *Podmioty konstytucyjnych praw i obowiązków*, „Przegląd Legislacyjny” 2007, nr 2.

NETOGRAFIA

Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, *Uchwała o skierowaniu do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wniosku o przedłużenie stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego*, 28.09.2021, <https://www.gov.pl/web/premier/uchwala-o-skierowaniu-do-prezydenta-rzeczypospolitej-polskiej-wniosku-o-przedluzenie-stanu-wyjatkowego-na-obszarze-czesci-wojewodztwa-podlaskiego-oraz-czesci-wojewodztwa-lubelskiego> (dostęp: 28.04.2022).

AKTY PRAWNE

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, ze zm.).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 września 2021 r. w sprawie wprowadzenia stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego (Dz.U. 2021, poz. 1612).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 października 2021 r. w sprawie przedłużenia stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego (Dz.U. 2021, poz. 1788).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie organów właściwych do stosowania w czasie stanu wojennego ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela wobec osób, których działalność zagraża bezpieczeństwu lub obronności państwa, oraz trybu postępowania w tych sprawach (Dz.U. 2004, nr 219, poz. 2219).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 września 2021 r. w sprawie ograniczeń wolności i praw w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego (Dz.U. 2021, poz. 1613).
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. 1959, nr 11, poz. 62).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1509, ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. 2021, poz. 53, ze zm.).
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiolowej (t.j. Dz.U. 2017, poz. 1897, ze zm.).
- Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (t.j. Dz.U. 2017, poz. 1928, ze zm.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. 2017, poz. 1932).

ORZECZNICTWO

- Postanowienie SN z dnia 18 października 1967 r., II CZ 92/67, OSPiKA 1968, nr 10, poz. 208.
- Postanowienie SN z dnia 21 sierpnia 2020 r., V CSK 557/19, Legalis nr 2490668.
- Postanowienie TK z dnia 24 października 2001 r., SK 10/2001, OTK 2001, nr 7, poz. 225.
- Uchwała SN z dnia 18 października 2011 r., III CZP 25/11, OSNC 2021, nr 2.
- Uchwała SN z dnia 27 marca 2018 r., III CZP 36/17, OSNC 2018, nr 11, poz. 103.
- Wyrok SA w Lublinie z dnia 5 kwietnia 1991 r., I ACr 50/91, OSA 1991, nr 3, poz. 15.

- Wyrok SA w Warszawie z dnia 27 października 2011 r., VI ACa 461/11, Legalis nr 414234.
Wyrok SA w Białymstoku z dnia 10 września 2015 r., I ACa 403/15, Legalis nr 1352336.
Wyrok SN z dnia 12 lipca 1968 r., I CR 252/68, OSNCP 1970, nr 1, poz. 18.
Wyrok SN z dnia 14 listopada 1986 r., II CR 295/86, OSNC 1988, nr 2–3, poz. 40.
Wyrok SN z dnia 24 września 2008 r., II CSK 126/08, Legalis nr 118211.
Wyrok SN z dnia 6 marca 2009 r., II CSK 513/08, Legalis nr 244060.
Wyrok SN z dnia 14 maja 2009 r., I CSK 440/08, Legalis nr 264438.
Wyrok SN z dnia 6 maja 2010 r., II CSK 640/09, Legalis nr 248327.
Wyrok SN z dnia 20 września 2013 r., II CSK 1/13, Legalis nr 739919.
Wyrok SN z dnia 22 stycznia 2015 r., I CSK 16/14, LEX nr 1621771.
Wyrok SN z dnia 18 stycznia 2022 r., I KK 171/21, Legalis nr 2651169.
Wyrok SO w Łodzi z dnia 12 maja 2014 r., III Ca 1647/13, Legalis nr 2068371.
Wyrok TK z dnia 12 stycznia 1999 r., P 2/98, OTK 1999, nr 1, poz. 2.
Wyrok TK z dnia 15 listopada 2000 r., P 12/99, OTK 2000, nr 7, poz. 260.
Wyrok TK z dnia 25 lutego 2002 r., SK 29/01, OTK-A 2002, nr 1, poz. 5.
Wyrok TK z dnia 15 października 2002 r., SK 6/02, OTK-A 2002, nr 5, poz. 65.
Wyrok TK z dnia 16 marca 2011 r., K 35/08, OTK-A 2011, nr 2, poz. 11.

ABSTRACT

In the study, scientific and research analysis covers the so far not discussed in the doctrine issue on the border of public and private law. The considerations are aimed at answering the question of whether it is possible to establish restrictions on the protection of personal rights in conditions of extraordinary measures introduced on the territory of the Republic of Poland. The provisions regulating states of emergency, contained both in the Constitution of the Republic of Poland and in ordinary statutes, do not refer directly to personal rights, but use the category of human and civil rights and freedoms. This does not mean, however, that during states of emergency it is not possible to interfere with the sphere of personal rights of the subjects of civil law. It should be noted that the legal constructions of personal rights as well as human and civil rights and freedoms are closely related. In the case of both of these groups of rights, the subject of their protection are the inherent values of a human being. Against this background, a thesis can be formulated that the restrictions on the protection of personal rights may be established indirectly for the duration of extraordinary measures – by restricting human and civil rights and freedoms. The article discusses the conditions that must be met for a restriction of the constitutional rights and freedoms to constitute an interference with a personal right at the same time. Subsequently, the provisions of the acts regulating individual states of emergency were analyzed in terms of which of the constitutional restrictions on rights and freedoms contained in them constitute the authorization to interfere in the sphere of personal rights. The study also indicates the consequences of introducing the discussed restrictions under civil law.

Keywords: states of emergency; public law; private law; personal interests; personal rights; human and civil rights and freedoms

ABSTRAKT

W opracowaniu analizie naukowo-badawczej poddano dotychczas nieomówione w doktrynie zagadnienie z pogranicza prawa publicznego i prawa prywatnego. Przeprowadzone rozważania mają na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy możliwe jest ustanawianie ograniczeń ochrony dóbr osobistych w warunkach stanów nadzwyczajnych wprowadzanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W przepisach regulujących stany nadzwyczajne, znajdujących się zarówno w Konstytucji

RP, jak i w ustawach zwykłych, nie zawarto bezpośrednich odesłań do dóbr osobistych ani do praw osobistych, lecz posłużono się w nich kategorią praw i wolności człowieka i obywatela. Nie oznacza to jednak, że podczas stanów nadzwyczajnych nie jest możliwa ingerencja w sferę dóbr osobistych podmiotów prawa cywilnego. Należy bowiem zauważyć, że konstrukcje prawne praw osobistych oraz praw i wolności człowieka i obywatela są ze sobą powiązane, gdyż mają ten sam przedmiot ochrony – przyrodzone wartości człowieka. Przeprowadzone rozważania pozwalają na sformułowanie wniosku, że ograniczenia ochrony dóbr osobistych mogą być ustanawiane na czas obowiązywania stanów nadzwyczajnych w sposób pośredni – poprzez ograniczanie praw i wolności człowieka i obywatela. W artykule w pierwszej kolejności omówiono przesłanki, jakie muszą zostać spełnione, aby ograniczenie konstytucyjnego prawa i wolności stanowiło upoważnienie do ingerencji w dobro osobiste. Następnie analizie poddano przepisy ustaw regulujących poszczególne stany nadzwyczajne, aby ustalić, które z zawartych w nich ograniczeń konstytucyjnych praw i wolności mogą skutkować jednocześnie ograniczeniem ochrony dóbr osobistych. W opracowaniu wskazano również konsekwencje, jakie na gruncie prawa cywilnego niesie za sobą wprowadzenie omawianych ograniczeń.

Słowa kluczowe: stany nadzwyczajne; prawo publiczne; prawo prywatne; dobra osobiste; prawa osobiste; prawa i wolności człowieka i obywatela